

מוסף הארץ

7 9 2018

"היה לי אבא שלא היה לו מה להגיד לי. לידתי נכפתה עליו לאחר מגע מיני לא בשל, לידה בחודש השביעי (תאומים), ואשפוזה של אמי בבית חולים לחולי נפש לאחר הלידה. לאחר מכן כבר חי עם אשה אחרת וקיבל עלינו אחריות מתוך חובה ואצילות, אבל בעצם לא היה לו מה להגיד לי. לאמי לא היה מה להגיד לי. נכפיתי עליה לאחר לידת התאומים הקשה. לאחר הלידה הטראומטית היא אושפזה לשנתיים. כשחזרה, הייתי זר לה. לא היה לה מה להגיד לי. גדלתי בלא מילים."

**יונה אלון היה גמלאי אלמוני.
בתיבה ליד מיטתו התגלה
אוצר ספרותי**

יערה ברק

הוא האמין שאין רשעים בעולם, אך בחר להתבודד ביערות. הוא גדל בלי מלים, אך לא הפסיק לכתוב. יונה אלון, גמלאי אלמוני, שמר תיבה ובה 14 אלף דפים בכתב ידו. מתברר שמדובר באוצר

הפכתי את חיי למדבר שממה כדי להפיק אושר

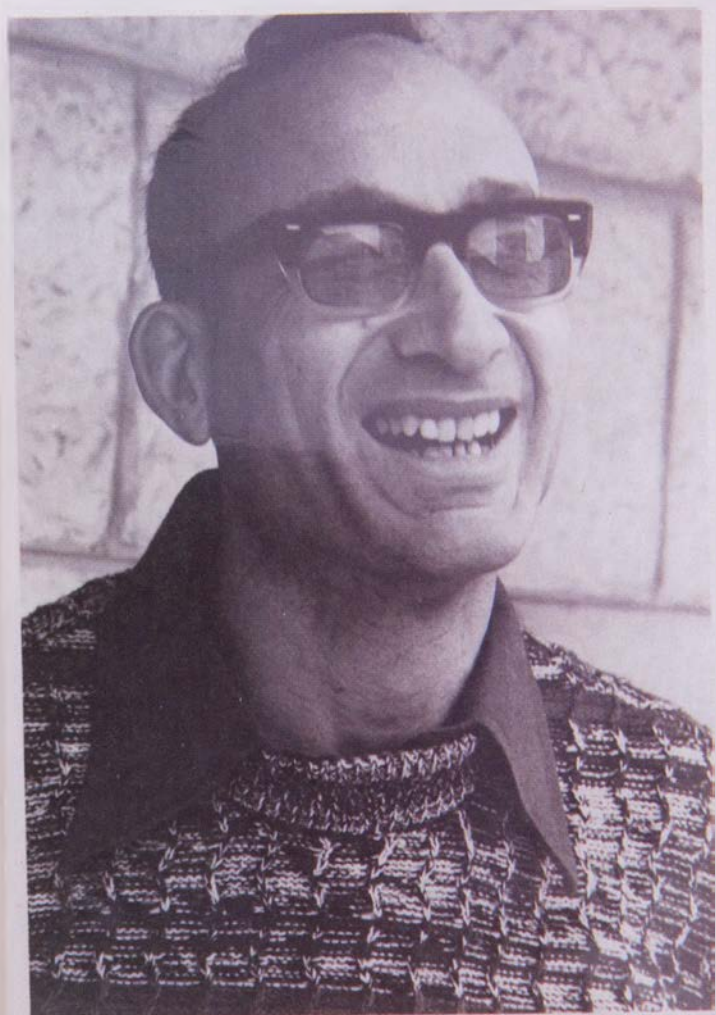
יערה ברק צילום: אמיל סלמן

"אני, יונה אלון, מאשים אותך, יונה אלון. אני מאשים אותך על שבמקום לחיות חיים רגילים של איש רגיל הקדשת את כל זמנך לקריאה, כתיבה ולימוד. במקום לצאת לבלות בטוילים, בחוץ לארץ, במסעדות, במוזיאונים. במקום לתת לחיים את שלהם – נופש, בידור – תמיד אתה בשלך. הפכת את חייך למדבר שממה בשביל להפיק לעצמך אושר."

לצד מיטתו של יונה אלון עמדה תיבת עץ, מטר אחד אורכה ו-70 סנטימטר גובהה. בתוכה הוטמנו 14 אלף עמודים כתובים בכתב יד – מתעגל, עדין, מדויק – ללא מחיקות כלל. 28 מחברות שמגוללות את דרמת חייו הן ערויים של אדם אלמוני. דרמה שגיבוריה הם הספרנית, הקופאית וחילופי העונות בירושלים. אלפי פיסות כתובות, עתירות עלילות וסיפורים, אך ללא התחלה וסוף, שאיש לא קרא כמעט – מלבד אשתו ושני בניה.

יונה אלון היה אדם מופנם, שחי חיים פשוטים, מצומצמים, שהוקדשו לכתיבה כמעט אובססיבית. בגיל 52 הוא יצא לפנסיה מוקדמת מעבודתו בסרטייה של רשות השידור. את 13 השנים הראשונות העביר בשוטטויות ובהתבודדות כיער ירושלים. כ-13 השנים הבאות, אחי רית חייו, הוא הלך מדי יום כיומו אל הספרייה הלאומית בגבעת רם כדי לכתוב. מעולם לא היו לו רישיון נהיגה וגם לא מכונית, וגם אחרי שחצה את שנתו ה-75 המשיך לצעוד ברגל בכל מזג אוויר מכיתו שבשכונת בית הכרם אל השולחן הקבוע שלו בגלריה העליונה של אולם מדעי הרוח הכלליים, מתחת לצוהר תקרה שהאיר עליו ועל עבודתו. מחברותיו הלכו והתמלאו בטקסטים נטולי מעשים אפיים או עלילות ארוכות. הן התמלאו בפעולות שרירותיות וכתאוריים העירומים ביותר.

"כל היום אני מאורגן ומסודר ומחושב וממושטר עד לפרטי פרטים, כל דקה מחושבת. הקריאה מאוזנת עם הכתיבה, השימוש בעיניים עם השימוש באוזניים. כשהעין מתעייפת אני חייב לתת לה מנוחה, אם על ידי הפסקה לרחצה,

שינה או עבודה כלשהי, ואם על ידי פנייה לאוזן: האזנה למוזיקה. העבודה מאוזנת עם המנוחה. השינה עם הערות, המתח עם ההרפיה. כל דקה ודקה מחושבת. וסדר יומי קבוע, ללא הפתעות רבות: ארוחות בזמנים קבועים, תרופות בזמנים מדויקים. זה סוד הכריאות: לתת לגוף את שלו, לנפש את שלה. אבל בתוך הסדר המדוקדק הזה יש גם שעה מוטרפת: שעת החלומות. כל בוקר טרם קימה. ואז, לתוך הסדר המושלם פולשים חלומות שאין יודע מהיכן באו. הסדר המופרז ושליטת השכל חייבים כנראה לתת מקום ליצרים החבויים. ובאין מקום הם מתפרצים בחושך בשביל למצוא להם מוצא."

כל מוציא לאור חולם למצוא תיבת אוצר וכי תוכה כתבים מסעירים, כמו למשל זו של המשורר רר הפורטוגלי פרננדו פסואה. מבחינת אוריאל קון, מו"ל הוצאת תשע נשמות, הוא הגשים את החלום הזה כשנתקל באוצר של יונה אלון

והחליט לפרסמו. אלון ביקש להיפגש עמו בשנת 2011 כדי לשוחח על ספר שקון הוציא לאור, וכי שיחתם הזכיר את המחברות. "קראתי כל הלילה והבנתי שאני המו"ל המיועד למרקם הטקסטואלי שלפני", כותב קון באחרית הדבר של הספר שיוצא כימים אלה וש"מו" כך להישאר לעולם". אני הוא זה שרוצה לספוג את מפולת החיים הזאת ולהפוך אותה לספרים. מדוע? ראשית כל, שמת לי לב למיוג הטוטלי בין 'צורותיו' של אלון ובין תוכנו של יצירותיו: הטקסטים שלו מינימליים ודקים, קוויים כמעט, נטולי פירוטכניקות, סלסולים ועודפים, בדיוק כמו פיזיותו של יונה אלון עצמו – הרוח, הגבוה והמעט כפוף, כאילו אחראי למי שקלו, כפי שהיה אחראי וער למשקלן של מילון תיו הכתובות."

זהו ספר המקור הראשון שמתפרסם בהוצאת תשע נשמות. קון חושב שהספר ממוקם בצומת דרכים בין הישראליות לבין ספרות מודרנית

אירופית. "הכתיבה שלו קשורה למסורת עברית מסוימת", אומר קון. "הוא מתייחס ללאה גולדברג ולאחריו. מצד שני, היא מאוד ורה לספרות העברית, וכאן באות ההשפעות הגדולות שלו: פרנץ קפקא ופרננדו פסואה. שניהם נתנו לו את האור הירוק לעשות את מה שהוא רצה לעשות – הוא הגיע לסוג הכתיבה הזאת שהיא היברידי דית, היא אינה ריאליסטית ואינה לא-ריאליסטית. היא רשימה ומצד שני היא סיפור היא פרגמנט, ומצד שני יש לה קשר לכל המכ"לול הגדול של 14 אלף עמודים שבהם יש מוטיבים חוזרים. הוא חסכן במילים, דבר שהופך את הפרוזה שלו למהירה, וכך הוא יכול להתעסק עם הנושאים הקשים ביותר. והוא כאמת דן בנושאים הקשים של החברה הישראלית: קיבוץ, עיר, אנוכיות, קפיטליזם."

"היה לי אבא שלא היה לו מה להגיד לי"

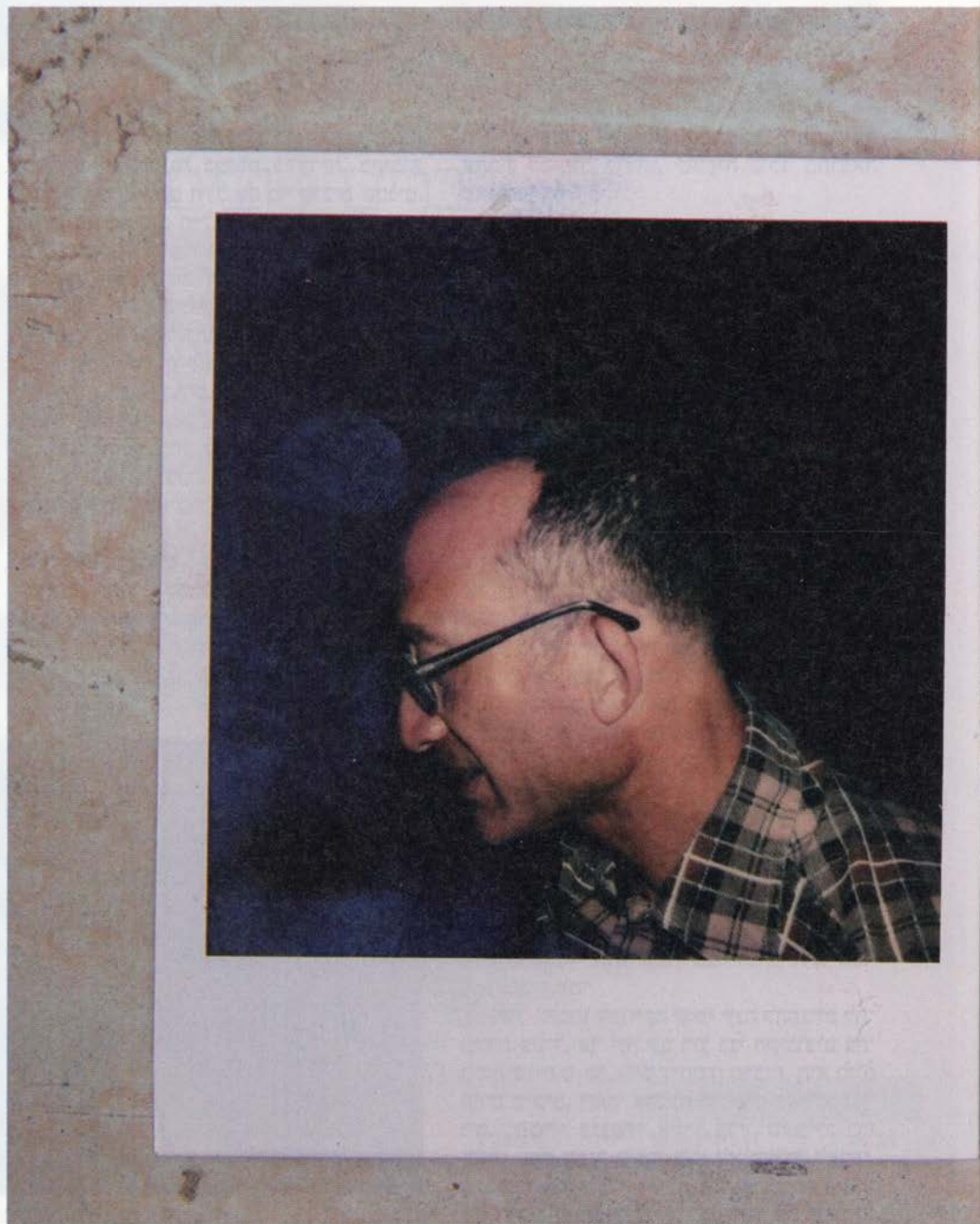
יונה אלון נולד בעין שמר ב-1935, והיה בן הקיבוץ הראשון שעזב אותו לטובת לימודים, צעד שנתפס אז ככגידיה של ממש. בילדותו גיי לה את אהבתו למוזיקה ולמד לנגן בחצוצרה ובפסנתר, אך התקשה למצוא את מקומו בחינוך הנוקשה בחברת הילדים.

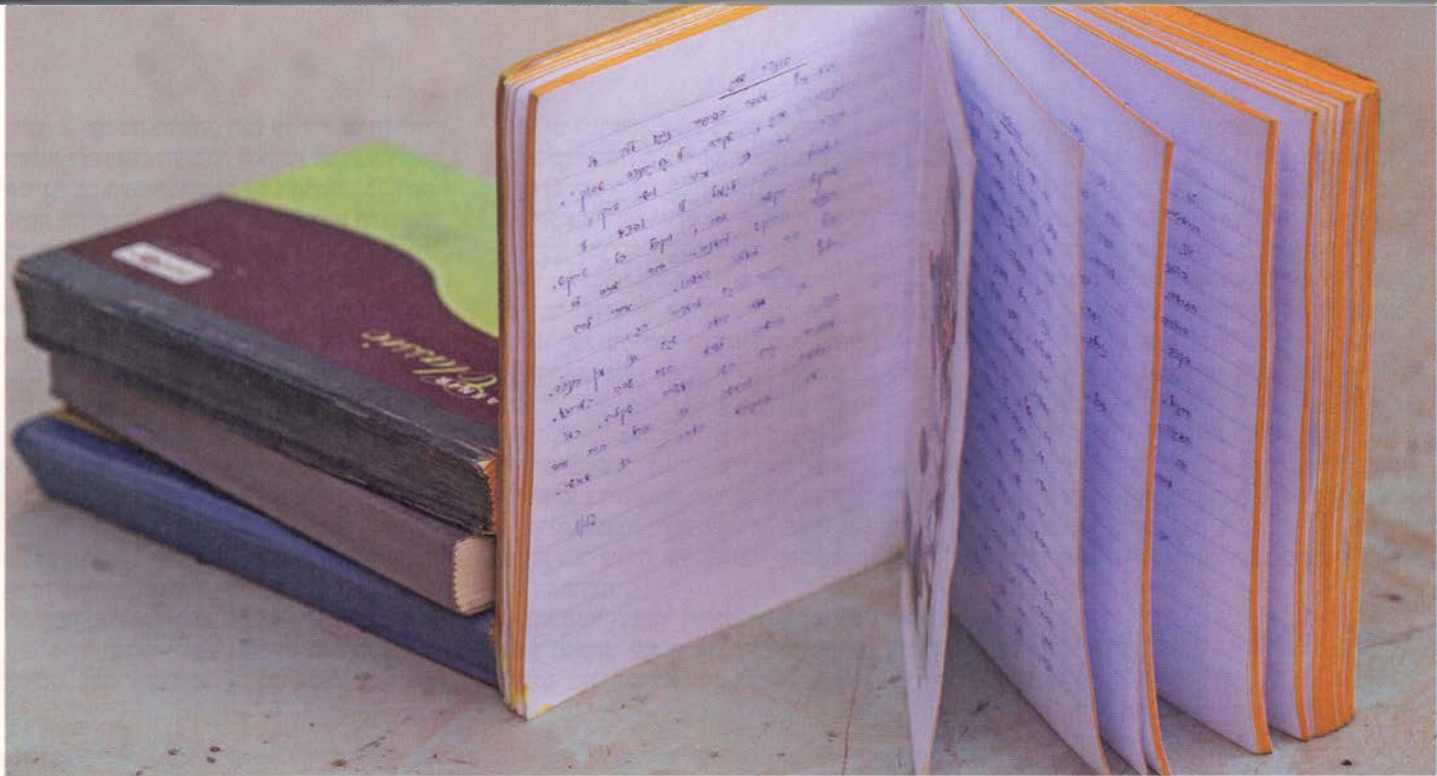
"תמיד פחדתי לגעת. הייתי תחת הסתכלות ביקורתית חדה של אמי, שפחדה שמא תיחשף בחוסר יכולתה ובנחיתותה, והתכווננה בי בעיניים חדות כדי לגלות כל סימן חולשה שיחשוף אותי. היא העבירה אלי את כל פחדיה בשלמות. רק כשהתחבאתי בין הספרים לא נחשפו חולשותי לעיניים הדוקרות כתעה. אמי התרחקה בינתיים. הילדות התרחקה. העיניים הכולשות של הקבוצה, של הקיבוץ. העיניים שדקרו אותי עד עפר."

"הוא לא היה אדם חברותי", מספר אחיו למי-חצה, עמנואל אלון, בן עין שמר. "הוא היה אינדיבידואל קיצוני וגדל במרקם מאוד חברתי. בתוך קבוצה חינוכית שמחייבת בן אדם להתיישר לפי הקודים שלה, קודים קשוחים של מערכת חינוך סוציאליסטית ושוויונית". גם אחיו התאום של יונה, המשורר עלי אלון, כתב לימים על ילדותו החריגה של אחיו. "נולדת ילד זקן, חכם, חושב, פילוסוף קטן. היית ילד מיוחד, כל כך מיוחד, כל כך אחר, כאילו נולדת מביצת ברבור שיד אלמונית שמה בקן הברווזה בחצר העופות שלנו. אתה עפת בשמים, עולמות הרוח הפתוחים היו מולדתך, שעה שאנחנו, שאר אפרוחי החצר, לשנו בכני ושיחקנו בארגו החול."

"במשך חיי התוודעתי יותר ויותר לעובדה שאני טועה פעמים רבות ביחסי עם הוולת. אני אדם מנוכר ומאומץ כשאני בא לקשור קשרים אנושיים. והתנפצות כועתי גורמת לי כאב. אני מעמיד פנים אוהדות לכל אדם, אבל חוסר הקשר האמיתי צף ועולה ברגע של טעות."

בני משפחתו ומכריו מספרים שיונה ראה את שנות ינקותו כמקור הפצע שנשא עמו לשארית חייו, ושנפתח והתפרץ ככתיבתו בשנותיו האחרונות.

המחברות של יונה אלון. דרמת חייו הזערוריים של אדם אלמוני

הילדות שנשא עמו. באחד מהם גם סיפק גרסה אחרת לסיפור לידתו, שלפיה נולד כתוצאה מאונס.

מהיכן באתי (1)

אמי מספרת:
"שום בחורה לא רצתה את יעקב.

הייתי סדרנית לינה, רחמתי עליו ושבעתי אותו אתי באהל. לילה אחד חזר שכור ממסכה, התנפל עלי ואנס אותי."

"עד היום אני לא יודע אם זה אמיתי או מומצא", אומר עופר, בנו של יונה, אך הוא זוכר שהאם רחלקה ועמה. "הייתי עד לזה כמו עיני. כשזה התפרסם שחזר על גבי לבן, היא כעסה מאוד, זה היה אמור להיות סיפור בין אמה לבן, ולא לצאת החוצה. אם אני זוכר נכון, היא גם קרעה את הספר לגזרים. היתה תקופה ארוכה שבה הם לא דיברו. אבל הוא היה חייב לפרוק את זה. בן אדם לא כותב דבר כזה אם אין לו חזרה לפרוק."

גם חבר המשפחה מרדכי סיפר על העיסוק של יונה בהיעדרותה של אמו. "הוא חייב היה להיות ישראלי שמח, נולד בקיבוץ של השור מר הצעיר, שהילדות שם היא כולה טבע ועבודה, ושמחה ודברים כאלה, ונוצר מין פרדוקס. איך הוא אמר, בבדיחות? היה חסר לו ויטמין אם."

בשל האבתו למוזיקה שאף יונה להתגייס לתזמורת צה"ל, אך יחד עם רוב בני הקיבוצים בתחילת שנות ה-50, גויס ליחידה קרבית. הוא סיים קורס מ"כים, ושרד ארבעה חודשים בקורס קציני גנים. "חבריו נגבעתי אמרו עליו שאפילו ברז פשוט פתח הפוך ורובה ציכי לא הצליח לפרק", כתב עליו אחיו עלי. כשלא צלח את קורס הקציני גנים הועבר לתזמורת צה"ל ושם סיים את שירותו.

שנתיים בירושלים, וכך העבירו התאומים את שנותיהם הראשונות בעולם בלעדית. בקיבוץ סיפרו שהביאו להם חלב אם מיישובים שכנים. "הפצע הנורא הזה חילחל בו עד סוף ימיו. וזה בא לידי ביטוי בספרי השירה האחרונים שלו", סיפר עמנואל. "הוא היה אדם מבריק, ממש מחונן, עם כושר ביטוי בלתי רגיל. אבל בנפש היה חומר נפץ לכל החיים."

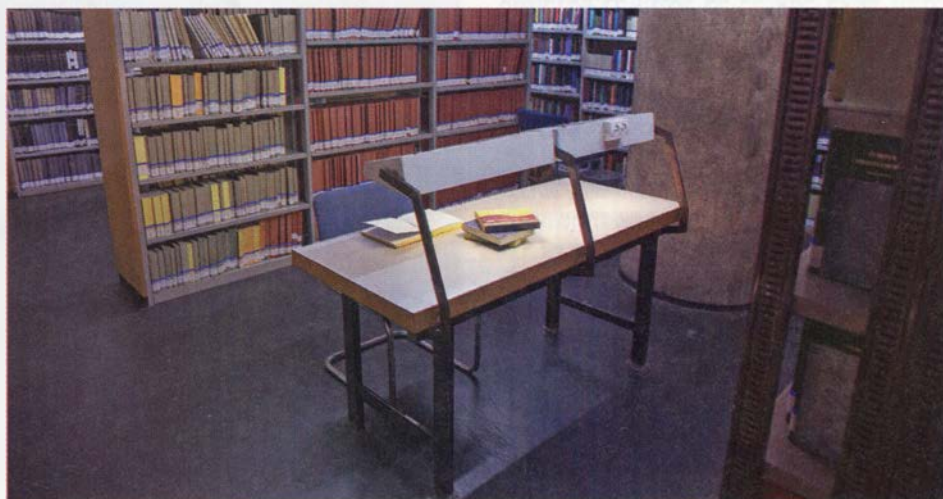
כשחזרה לקיבוץ לאחר האשפוז, גילתה רחל לקה שהאב יעקב הקים משפחה חדשה עם אשה אחרת, אמו של עמנואל. לדבריו, היא "היתה אמא שגדלה כיתומה, שגם לה לא היה דגם של אמהות, וגם לא ידעה מה לתת לילדים האלה כאמא. לא היה מאיפה ללמוד."

חסר ויטמין אם

לאחר שפרש לגמלאות והקדיש את עצמו לכתיבה, בתקופה שבה יצא להליכות ביער ירושלים, פירסם יונה שבעה קובצי שירה בהוצאה עצמית, שבהם עסק בפתחות בפצע

"היה לי אבא שלא היה לו מה להגיד לי. לידתי נכפתה עליו לאחר מגע מיני לא בשל, לידה כחודש השביעי (תאומים), ואשפוזו של אמי בבית חולים לחולי נפש לאחר הלידה. לאחר מכן כבר חי עם אשה אחרת וקיבל עלינו אחריות מתוך חובה ואצילות, אבל בעצם לא היה לו מה להגיד לי. לאמי לא היה מה להגיד לי. נכפיתי עליה לאחר לידת התאומים הקשה. לאחר הלידה הטראומטית היא אושפזה לשנתיים. כשחזרה, הייתי זר לה. לא היה לה מה להגיד לי. גדלתי בלא מילים."

אמו של יונה, רחלקה, היתה יתומה שעלתה מפולין עם קבוצה של השומר הצעיר ב-1930. אביו, יעקב, עלה באותה האונייה. "או לא היו מתחננים", מספר עמנואל. "הם הודיעו שהם מייסדים משפחה, קיבלו אוהל, אולי חדר בצריף. ברור שבי שירותים ובלי מקלחת. ונולדו הילדים". לאחר לידת התאומים לקתה האם בדיכאון חריף אחרי לידה, כאמור, ואושפזה במשך

השולחן הקבוע של אלון בספרייה הלאומית בגבעת רם. היה מגיע מדי יום ביומו

המו"ל אוריאל קון (מימין) ובנו של אלון, עופר. "היה חשוב לו לתקשר איתנו גם דרך הכתיבה"

מה, גם אם היה חוס אימים וגם אם היה קפוא. "יש בספרייה לא מעט קוראים קבועים, אבל הוא היה מאוד מיוחד", היא מוסיפה. "אהבנו אותו מאוד. כשהוא הפסיק להגיע כי הוא היה חר לה, התקשרנו אליו להבין למה הוא הפסיק להגיע. זה היה הקורא היחיד שעשינו את זה עבורו. את הספר האחרון שהוא קרא שמרנו על המדף כל עוד הוא היה חולה, אבל הוא כבר לא חזר. "כששואלים אותו לשלומו הוא היה אומר 'אם אני יכול להגיע לפה בכוחות עצמי על הרג' ליים ולחייך אז כנראה מצבי טוב ואני שמח", מספר שליו. "כשהתקשרתי ושאלתי אותו מה שלומו, הוא הזכיר לי את כל הפעמים שאמר שאם הוא בא הוא בטוב, ואמר – 'הפסקתי לכוון כי המצב לא טוב'."

"סירתי מלאה חורים, ועלי לשאוב מים ולהשליך, וכל פעם נוסף חור חדש והעבודה קשה יותר. זאת הוקנה. שמחת החיים עומעמה. ופתע חשתי תודה גדולה על כך שעשרים וחמש השנים מאז פרישתי מהעבודה עברו בבריאות יחסית ובאשר. וזה לא מעט. ועכשיו: ברוך הבא ייסורים."

את המילים האלה כתב אלון כשהחלה ההקאות, לפני שאובחן כחולה בסרטן הקיבה. כשנה מיום האבחון, ביוני 2013, הלך לעולמו. "במשך מחלתך גופך הלך וכחש כולך כבר הפך כת לרוח ללא גוף... כמו שהיית בהיותך ילד: פילוסוף זקן בגוף זעיר של ילד בגן", ספד לו אחיו התאום.

כל עוד היה מסוגל לכך המשיך יונה לכתוב במחברות גם בתקופת מחלתו, כתב ידו הופך בהדרגה לחלש יותר ולמדויק פחות. הוא האמין שרוחו נצבת שם. הספר נערך לאחר מותו, לפי ההנחיות המינימליסטיות שהותיר אחריה.

"עם השנים אני מתכווץ והולך, מצטמק והולך. כמו אבי בשנותיו האחרונות. גם חולשת הגוף עם השנים, הגוף המתקשה לשאת את משא הראש על הכתפיים, גם הישיבה המתמדת והעבודה ליד שולחן הכתיבה, גם איבוד הסידן – כל אלה מקשרים ביני ובין אבי. אבל לי יש משא נוסף על משאו: אני כותב את עצמי לדעת אל המחברות. גופי מצטמק והולך גם בגלל הסוכרת הכופה עלי דיאטה חריפה, וגם בכך אני הולך בעקבות אבי, אבל רוחי נצבת במחברות. הן מתמלאות והולכות, ואני מתרוקן והולך מחיי."

הנתפס חברתית כרע, הוא פועל למען תפיסת הטוב שלו, שנועדה לעשות טוב לעצמו. "לערך לם אין לראות בכך מעשה רשע של פרט יחיד או של חברה, כי אם כישלון טרגי של כושר ההידברות האנושי", כתב. "אם נקבל את הער בדה שאין אנשים רשעים וכל אדם רוצה בטוב (אלא שלכל אחד מושג אחר על הטוב), נדע שתמיד יש טעם להידברות הדדית ולחיפוש דרך להידברות בין בני האדם, ותמיד קיים הסיכוי למצוא הרמוניה ביניהם."

מכריו מעבודתו ברשות השידור, מחוג היידיש שבו השתתף ומתקופתו בספרייה הלאומית העיר דו כולם שתפיסתו הפילוסופית באה לידי ביטוי בכך שתמיד היה מסביר פנים. "הוא נתן אמון באנשים", אומרת יפה, "וגם היה אדיב ונדיב במידת האפשר. הכי רחוק מלהיות רשע."

"הספר שלו גם ספג קיתונות של בוז ושל לעג מצד הרבה אנשים", היא מוסיפה, "בכל זאת, להגיד שאין רשעים בעולם בדור שאחרי השואה. אייל שליו, שזוכר את אלון היטב משנות עבודתו בדלפק הספרים בספרייה, סיפר שגם שנים לאחר כתיבת הספר הוא חילק עותקים ממנו לאנשים ששוחח עמם. "הוא עדיין עמד מאחורי כל מילה, למרות הביקורת", סיפר. את העיסוק בפילוסופיה המשיך יונה בהשתלמות אצל פרופ' ישעיהו ליבוביץ ופרופ' מרסל דיבואה, והשתתף מדי מוצאי שבת במפגשי לימוד בכיתו של ליבוביץ בירושלים.

גם אחרי יותר מ-50 שנות נישואים, יפה זהירה מאוד כשהיא מנסה להסביר את דחף הכתיבה של יונה. "אי אפשר לחדור לנככי נשמתו של הוולת", היא אומרת. "הוא כאילו ראה חובה כל בוקר ללכת ולכתוב משוה. יום שהוא לא כתב שום דבר זה יום מבוכו. הוא הטיל על עצמו חובה."

הבן עופר אמנם קרא את מה שאביו כתב כמיטת מדי יום, אך גם הוא לא יודע להרחיב על הכוח המניע מאחורי המילים. "ברור לי שהיה לו דחף כזה לכתוב. לי זה קצת קשה להבין, מפני שאין לי דחף לכתוב. קיבלתי את זה כעובדה. הבן אדם החליט שיותר חשוב לו לכתוב מאשר להישאר עוד בעבודה. היה חשוב לו לתקשר איתנו גם דרך הכתיבה."

עובדים בספרייה הלאומית שהכירו את יונה, מספרים שהוא היה האדם הראשון להתייצב בכל בוקר באולם הקריאה בשעה 9:00 בדיוק לעמל יומו. "דאגנו לו כשהוא איחר", מספרת דריה גנאור שעבדה באולם הקריאה. "היו ימים שהתקלקל החימום בספרייה. הוא היה מגיע לא משנה

כשהשתחרר הקים מקהלה בקיבוץ וניצח עליה בחגים. "הוא לקח את העבודה אולי הכי לא רצויה לבני קיבוץ והלך לעבוד במטבח, כזו מן שכולם רצו לעבוד בחקלאות ובטרקטורים", משחזר אחיו עמנואל. "הוא גם ביקש להיות שור מר לילה קבוע בקיבוץ. זה היה מאוד חריג, אבל זה איפשר לו לעסוק במהלך היום במוזיקה."

כשגבר עליו הלחץ לעבוד יותר, הודיע ב-1958 על עזיבת הקיבוץ ועבר לירושלים, כדי ללמוד קומפוזיציה עם התמחות בפסנתר באקדמיה למוזיקה. "הוא עוב בחוסר כל, לא נתנו לו שום דבר. אולי רק מיטה ומזרן וכמה שמיכות. לא כסף ולא כלום", מספר עמנואל. "הוא חי בצמצום רב, בקושי היה לו להתקיים. הוא גר בקיטון, בחדרון ליד גג, שני מטרים על שלושה. הוא היה הולך לחתונות של אנשים כדי לאכול לפעמים. אמו היתה שולחת קצת חבילות מזון בדואר."

בחוג מוזיקה שהשתתפו בו תלמידי האקדמיה בירושלים הוא פגש את יפה, ובשנת 1962 הם נישאו. גם היא זוכרת את הרושם שהותיר עליה הצמצום שבו חי בתקופת לימודיו. "חשבתי כמה פעמים שהוא במילואים, כי הוא היה מסתובב עם בגדים של הצבא. הוא המשיך ללבוש את מכנסי הצמר של המילואים כי לא היו לו אחרים". היא מספרת שמצאו חן בעיניה הידע המוזיקלי הנרחב שלו, ויחסו האדיב והמנומס לכולם. לזוג נולדו שני ילדים, עופר ונורי. עופר, הבכור, זוכר את אביו מסתגר בחדרו כדי לכתוב בשנות ילדותו. "הוא אהב מאוד את הילדים", אומרת יפה, "אבל כשהוא היה כותב אז הדלת היתה צריכה להיות נעולה. קראנו לזה 'אבא מסתגר'."

"מה מקורה של תכונת ההתבודדות הזאת? שלב אחר שלב אני מתחיל להבין. ראשית: שנתיים בלי אמא; שוכב וישן. אחר כך הטראומה, בהיותי בן חמש, כאשר במין עיוות מוזר של ניסיון מאוחר לינוק (חיפוש קשר? קשר אינטימי גופני?) דחתה אותי אמי. מאז פרשת המים הזאת וכמשך שנים רבות לא נגעתי באדם..."

"גדלתי ללא אינטימיות כלב החברה הצפופה בעולם, הטוענת ליחסי אחווה ואהבת לרעך כמוך. כמו כולם, ויותר מכולם, חבשתי מסכה על פני תמיד העמדתי פנים כדי להסתגל למוסכמות ולדרכי החשיבה של חברה אוטוריטרית, שרווחת הפרט והגשמתו האישית נחשבו בה לאנוכיות, קרייריזם, מזוורת, וכל שונה ויוצא דופן היה מוקע על ידה. התגובה שלי היתה בריחה מהכל: מהקיבוץ, מהקבוצה, מהצבא, מהעבודה, ורק כשברחתי מכל התחייבות מצאתי אושר שלם, לבד בספרייה."

אין רשעים בעולם

ההסתגרות לצורכי כתיבה החלה עוד בשנות עבודתו ברשות השידור. במשך שנים ארוכות עמל אלון על שני ספרי פילוסופיה שפירסם, "אין רשעים בעולם" (1968) ו"המוסר החברתי מול המוסר הקיומי" (1975). הוא שטח בהם את תפיסתו המוסרית, שלפיה האדם מטבעו רוצה בטוב, ולכן אין בני אדם רשעים. לתפיסתו, גם כשאדם עושה מעשה